

Лекція 4
**ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ**

План

1. Форми відповідальності за порушення правил здійснення ЗЕД.
2. Договірні майнові санкції за порушення зовнішньоекономічних контрактів.
3. Застосування антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів у сфері ЗЕД.

1. Форми відповідальності за порушення правил здійснення ЗЕД

Відповідно до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.91 р. держава Україна і всі суб'єкти ЗЕД, а також іноземні суб'єкти господарської діяльності відповідають за порушення законів України й своїх зобов'язань, закріплених у договірному порядку. Україна як держава не несе відповідальність за дії суб'єктів ЗЕД, а суб'єкти ЗЕД не несуть відповідальність за дії держави Україна.

У ст. 33 Закону “Про зовнішньоекономічну діяльність” згадується майнова і кримінальна відповідальність за порушення правил здійснення операцій у сфері ЗЕД.

Майнова відповідальність застосовується у формі матеріального вішкодування збитків, а також застосування майнових санкцій. Якщо порушення суб'єктами ЗЕД або іноземними суб'єктами господарювання законів України про ЗЕД призвели до збитків, втрати вигоди й/або моральної шкоди в інших суб'єктів або держави, правопорушники несуть майнову відповідальність уповному обсязі.

Порядок застосування й розмір договірних майнових санкцій визначається у зовнішньоекономічному договорі. Крім того, у випадку, коли право контракту – законодавство України, то при застосуванні майнової відповідальності використовуються відповідні положення розділу 5 ГК України про відшкодування збитків, стягнення штрафних і оперативно-господарських санкцій, а також субсидіарно застосовуються норми ЦК України про відповідальність за порушення зобов'язань.

Кримінальна відповідальність за порушення ЗЕД настає тільки у випадках, передбачених нормами кримінального законодавства. Зокрема, ст. ст. 199-204, 209, 305 КК України передбачають кримінальну відповідальність за порушення митних правил (у т.ч. за контрабанду), порушення порядку ліцензування господарської діяльності, порушення валютного законодавства та інші діяння, які можуть вчинятися юридичними особами, громадянами – підприємцями й посадовими особами при здійсненні ЗЕД.

Крім договірних майнових санкцій і кримінальної відповідальності, досуб'єктів ЗЕД можуть застосовуватися адміністративно-господарські санкції відповідно до гл. 27 ГК України та законів України, а до

громадян-підприємців і посадових осіб також заходи адміністративного стягнення згідно з КУпАП (ст.ст. 162-163, 164, 169, 202, 208, 209 та ін.).

Адміністративно-господарські санкції, які застосовуються за порушення правил здійснення ЗЕД, мають назву спеціальних санкцій. Перелік та підстави застосування таких санкцій істотно змінився у зв'язку з прийняттям Закону України "Про валюту і валютні операції" від 21.06.2018 р. та втратою чинності ст. 37 Закону "Про ЗЕД".

У переліку адміністративно-господарських санкцій, що пропонуються до застосування ГК України в сфері ЗЕД міститься вказівка на можливість застосування антидемпінгових заходів; припинення експортно-імпорتنих операцій; застосування індивідуального режиму ліцензування та інші (ст. 239 ГК).

Зокрема, згідно зі ст. 244 ГК України у разі здійснення окремими учасниками господарських відносин зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України (здійснення демпінгового імпорту, субсидованого імпорту, а також інших дій, які визначаються законом як недобросовісна конкуренція), що завдало шкоди економіці України або спричинило загрозу виникнення такої шкоди, до таких учасників можуть бути застосовані антидемпінгові, компенсаційні або спеціальні заходи. Порядок застосування антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів встановлюється цілою низкою законів України: "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту" від 22 грудня 1998 року, "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту" від 22 грудня 1998 року, "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну" від 22 грудня 1998р.

2. Договірні майнові санкції за порушення зовнішньоекономічних контрактів

Термін «*санкція*» означає передбачені законом або договором примусові заходи впливу, міра юридичної відповідальності за порушення законодавства або договірної зобов'язання, що застосовується до винної особи і зумовлюють певні несприятливі (негативні) для неї наслідки.

За змістом санкції є господарсько-економічними і адміністративно – господарськими (штрафними).

Залежно від видів господарських правопорушень і санкцій, встановлених за ці порушення і відповідно до ГК України (ст. 217) у сфері господарювання приміряються такі види санкцій:

- відшкодування збитків;
- штрафні санкції;
- оперативно-господарські санкції;
- адміністративно-господарські санкції.

А) Відшкодування збитків (ст. ст. 224-229).

Під *збитками* розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

Склад збитків: (ст. 225 ГК України):

- ринкова вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;
- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною, вартість додаткових робіт, перевитрачених матеріалів чи коштів;
- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;
- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом

Риси збитків:

- 1) збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо договором або законом не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі;
- 2) розмір збитків доказуються кредитором. Збитки визначаються з урахуванням ринкових цін, що існували на день добровільного задоволення боржником вимоги кредитора у місці, де зобов'язання має бути виконане, а якщо вимога не була задоволена добровільно,— у день пред'явлення позову, якщо інше не встановлено договором або законом;
- 3) право на регресний позов;
- 4) відшкодування збитків застосовується у претензійно-позовному порядку.

Б) Штрафні санкції (ст. ст. 230-234). - господарські санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання.

Розмір штрафу як економічної санкції регулюється трьома способами:

- штраф у твердій сумі. (транспортні статути і кодекси) окремо стосовно кожного виду транспорту;
- штраф у процентному відношенні до суми всього зобов'язання або невиконаної частини зобов'язання.(продукція неналежної якості);
- штраф у кратному розмірі до вартості того предмета, який захищається

штрафом (за пошкодження вагонів або контейнерів відправником чи одержувачем вантажу).

Риси штрафних санкцій:

- 1) застосовується самостійно СПД між собою;
- 2) презумпція вини;
- 3) сплата штрафних санкцій не звільняє зобов'язану сторону від виконання зобов'язання в натурі;
- 4) зменшення розміру штрафних санкцій за рішенням суду, якщо розмір збитків значно менше штрафних санкцій.

В) Оперативно-господарські санкції (ст. ст. 235-237). – це передбачені законодавством заходи економічного впливу кредитора на господарюючого суб'єкта-боржника (правопорушника), спрямовані на попередження або зменшення втрат кредитора від порушень боржника чи зменшення його шкідливих наслідків.

Риси оперативно-господарських санкцій:

- 1) повинні бути передбачені в договорі;
- 2) презумпція вини;
- 3) перелік оперативно-господарських санкцій, наданий ГК, не є вичерпним; сторони можуть передбачити у договорі й інші санкції.
- 4) застосовуються у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання;
- 5) можуть застосовуватися одночасно з відшкодуванням збитків та застосуванням штрафних санкцій;
- 6) у разі незгоди заінтересована сторона може звернутися до суду з заявою про скасування такої санкції та відшкодування збитків, завданих її застосуванням.
- 7) оперативно-господарські санкції можуть застосовуватися одночасно з
- 8) відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій.

Види оперативно-господарських санкцій:

- 1) одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це – у разі порушення зобов'язання другою стороною; відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони;
- 2) відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо;
- 3) відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну

продукцію, тощо);

4) встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо;

5) відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання.

Г) Адміністративно-господарські санкції (ст. ст. 238-250). – заходи організаційно-правового майнового характеру, що встановлюються законом та спрямовані на припинення правопорушення суб'єкта господарювання та ліквідацію його наслідків, які можуть бути застосовані уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування.

Ознаки адміністративно-господарських санкцій:

- 1) встановлюються виключно законами України;
- 2) вони застосовуються уповноваженими органами державної влади або органами місцевого самоврядування;
- 3) їх метою є припинення порушень суб'єкта господарювання та ліквідація їх наслідків;
- 4) не потребує наявності претензії;
- 5) строки застосування: протягом 6-ти місяців з дня виявлення порушення, але не пізніше 1 року з дня вчинення порушення;
- 6) право оскарження рішення в судовому порядку.

Види адміністративно-господарських санкцій:

- вилучення прибутку (доходу);
- адміністративно-господарський штраф;
- стягнення зборів (обов'язкових платежів);
- застосування антидемпінгових заходів;
- припинення експортно-імпортних операцій;
- застосування індивідуального режиму ліцензування;
- зупинення дії ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання певних видів господарської діяльності;
- анулювання ліцензії (патенту) на здійснення суб'єктом господарювання окремих видів господарської діяльності;
- обмеження або зупинення діяльності суб'єкта господарювання;
- ліквідація суб'єкта господарювання;
- інші адміністративно-господарські санкції, встановлені ГК України та іншими законами.

3. Застосування антидемпінгових, компенсаційних та спеціальних заходів у сфері ЗЕД

Відповідно до ст. 244 ГК у разі здійснення окремими учасниками господарських відносин зовнішньоекономічної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконної переваги на ринку України (здійснення демпінгового імпорту, субсидованого імпорту, а також інших дій, які визначаються законом як недобросовісна конкуренція), що завдало шкоди економіці України або спричинило загрозу виникнення такої шкоди, до цих учасників відносин можуть бути застосовані антидемпінгові, компенсаційні або спеціальні заходи відповідно до закону.

Метою застосування цього виду адміністративно-господарських санкцій є припинення недобросовісної конкуренції з боку окремих іноземних учасників господарських відносин при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД).

Слід звернути увагу, що ст. 244 ГК охоплює поняттям антидемпінгових заходів також і компенсаційні і спеціальні заходи, положення про які розвиваються в Законах України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Суттю зловживань та отримання незаконної переваги, пов'язаної з демпінговим імпортом, є ввезення на територію України товару (продукції), ціна якого є істотно нижчою за ціни на подібний товар у країні його виробництва (ввезення), чим економіці України або національним товаровиробникам завдається шкода. Такі дії мають назву демпінгу.

Товар вважається об'єктом демпінгу, якщо в Україні його експортна ціна нижче від порівняної ціни на подібний товар в країні експорту.

Антидемпінгове мито – особливий вид мита, що справляється у разі ввезення на митну територію країни імпорту товару, який є об'єктом застосування антидемпінгових заходів.

Антидемпінгові, рівно як і компенсаційні і спеціальні заходи, мають подвійний характер: вони виступають в якості не тільки адміністративно-господарських санкцій, але і є заходами непрямого державного впливу загалом на сферу ЗЕД.

Щодо строків застосування даного виду адміністративно-господарських санкцій, то слід вказати, що вони відрізняються від загальних строків, встановлених ст. 250 ГК. Так, наприклад, згідно з ч. 2 ст. 14 Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» попередні антидемпінгові заходи застосовуються за рішенням уповноваженої Комісії не раніше, ніж через 60 днів і не пізніше ніж через 9 місяців після порушення відповідного антидемпінгового розслідування.

Субсидований імпорт – ввезення на митну територію країни імпорту товару (товарів), що користується пільгами від субсидії, яка надається для виробництва, переробки, транспортування або експорту такого товару.

Субсидований імпорт здійснюється за фінансової або іншої підтримки державними органами виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту, споживання подібного товару, в результаті якої суб'єкт господарсько-правових відносин країни експорту одержує пільги (прибутки). Тобто в результаті протекціоністських економічних чи організаційних дій іноземної держави експорту цей експортер одержує безпідставні переваги на ринку України, виявлення чого може стати фактичною підставою для застосування процедур, передбачених вищевказаними законами України.

Компенсаційне мито – особливий вид мита, що справляється у разі ввезення на митну територію України товару, що є об'єктом застосування компенсаційних заходів.

Спеціальні заходи – попередні або остаточні заходи, що застосовуються за результатами спеціального розслідування, яке проводиться у разі виявлення фактів зростання імпорту в Україну, що заподіює значну шкоду або загрожує заподіянням значної шкоди національному товаровиробнику подібного або безпосередньо конкуруючого товару. В результаті такого розслідування можуть бути прийняті рішення про застосування спеціальних мит до іноземного експортера щодо імпорту в Україну, квотування імпорту продукції, здійснення нагляду за застосуванням спеціальних заходів.

При дослідженні вказаного питання варто також звернути увагу на порядку проведення антидемпінгового, антисубсидійного та спеціального розслідування, за результатами якого застосовуються антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи.

Література

нормативно-правові акти:

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436 //Відомості Верховної Ради України. 2003. №18-22. Ст.144.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. //Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст.356.
3. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-ХІІ // ВВР. 1991. № 29. ст. 377
4. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 23 грудня 1998 року // ВВР. 1999. № 5-6. ст. 44
5. Про угоди про розподіл продукції: Закон України від 14 серпня 1999 року / (ВВР). 1999. - № 44. ст.391

6. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21 червня 2018 р. ВВР. 2018. № 30. ст.239
7. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС від 27.06.2014 р. Офіційний вісник України від 26.09.2014. 2014 р.. № 75. том 1. стор. 83. ст. 2125
8. Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті: Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 21 червня 1995 р. № 444
9. Про деякі питання регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.1999 р. № 756
10. Положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів) від 06.09.01 N 201

спеціальна література:

11. Довбиш В.А. Зовнішньоекономічний договір (контракт) купівлі-продажу: правове регулювання : монографія / В. А. Довбиш, І. І. Світлак – Вінниця: ВНТУ, 2013. 248 с.
12. Господарське право: підручник / О.П. Подцерковний, В.Г. Олюха, О.О. Квасніцька та ін.; за ред. О.П. Подцерковного. 3-тє вид., доп. і перероб. Одеса : Фенікс, 2018. 616 с.
13. Зборовська О.М. Характерні особливості зовнішньоекономічних контрактів промислових підприємства Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. 2013. № 1 (6). С. 146-151.
14. Козик В.В. Зовнішньоекономічні операції і контракти: навч. посіб. / В.В. Козик, Л.А. Панкова, Я.С.Карп'як, О.Ю. Григор'єв, А.О. Босак. – 2-ге вид. перероб. і доп. К.: ЦУЛ, 2004. – 608 с.
15. Ключник А.В., Баришник Л.С., Негрецька І.А. Теоретичний аналіз зовнішньоекономічного контракту / А.В. Ключник, Л.С. Баришник, І.А. Негрецька // Причорноморські економічні студії. - 2016. – Вип. 8. – С. 20-24.
16. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін. За заг. ред. В. К. Мамутова. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 688 с.
17. Павленко Д. Добросовісне виконання договорів у міжнародному приватному праві / Д. Павленко // Юридичний журнал. – 2009. – № 5. – С. 11-18.
18. Подушка А.Г. Зовнішньоекономічний контракт: особливості укладання / А.Г. Подушка. URL: <http://www.businesslaw.org.ua>
19. Щербина В. С. Господарське право : підручник / В. С. Щербина. — 6-те вид., перероб. і допов. — К. : Юрінком Інтер, 2013. — 640 с.